

Serfőző Gusztáv¹

Trianon és előzményei²

Bevezetés

1920. január 16-án a győztes antanthatalmak Főtanácsa előtt Párizsban gróf Apponyi Albert szóbeli előadásán ismertethette Magyarország álláspontját a 15-én átadott békefeltételekről. Az elnöklő Clemenceau még a szóbeli előadást sem akarta megengedni, és ragaszkodott ahhoz, hogy ez csak előadás (vajon miért?) és ne megbeszélés legyen, azonban Lloyd George a nemzetiségek földrajzi elhelyezkedésével kapcsolatban kérdést tett fel, amelyre Teleki Pál válaszolt, térképek bemutatásának kíséretében.³ Az Antant delegátusok a térképekhez jöttek és eszmecsere alakult ki, amelyben bemutatásra került, hogy a megkötendő békeszerződés 3,5 millió magyar lakost csatol el hazájától. Szembeötlő, hogy az amerikai delegátus nem vállalt szerepet és nem reagált a wilsoni elvekre való hivatkozásra sem. Már az egy évvel azelőtti 1918-ban, Belgrádban tartott tárgyaláson, Franchet d'Esperey tábornok, a déli francia haderő parancsnoka kézlegyintéssel intézte el a magyar kormánydelegáció wilsoni elvekre való hivatkozását. Pedig a Központi Hatalmak hadseregei a wilsoni deklaráció hatására tették le a fegyvert. Igaz-e tehát, hogy a wilsoni békejavaslat csak egy tőzsdei cselvetés lett volna, egy reklámfogás, egy vásári szemfényvesztés volt?⁴

Mindazonáltal nem volt hatástalan az etikai elvek deklarálása. A civilizált világ a Wilsoni Deklarációtól kezdve a mai napig egyre jobban kiteljesítve ismeri el a demokrácia, a szabadság, a nemzeti önrendelkezés és az emberi jogok érvényességét. Ma már kiterjedt nemzetközi szervezetek (ENSZ, Helsinkai Egyezmény, EU, ET, EBESZ) foglalkoznak ezen jogok védelmével, jóval eredményesebben, mint hajdan a kudarcot vallott Népszövetség.

Velünk azonban mintha kivételt tennének. 1920 óta újból és újból megerősítették velünk a népszavazás és önrendelkezés nélküli trianoni határok kényszerű elfogadását, de az

---

¹ A szerző az MTA köztestületi tagja.

² A tanulmány rövidített változata megjelent: *Trianoni Szemle*, 2011/1. 65–71.

³ *Trianon, diplomáciai iratok gyűjteménye*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 161–165.

⁴ Amerika gazdaságilag a világ ura lett a háború után és ezt a célt elérve etikai elvek ide, etikai elvek oda, magára hagyta a harácsoló, győzelemtől megrészegült nagyhatalmakat és kapzsi, területrabló kis védencciket. A területi változásokat hatalmi érdekek határozták meg, soha nem volt szó önrendelkezésről, népszavazásról sem. Az eseményeket részletesen tárgyalja Ormos Mária kitűnő könyve. Az elkövetett igazságtalanságokból robbant ki később a II. világháború, ahogy Apponyi gróf is megjósolta az Antant Főtanács előtt tartott beszédében 1920 januárjában.

utódállamoktól nem kérik számon a nemzetiségi jogok betartását. Az országhatáron túl élő 3,5 millió magyar nemzetiségi és faji elnyomást kénytelen elszenvedni. Történelmüket meghamisítják, kultúráikat lerombolják. Így vagy úgy, de törekszenek a határon túli magyar közösségek felszámolására. Másodrendű állampolgár a magyar a határokon túl. Felmerülnek a következő kérdések:⁵

- Van-e valóban kettős mérce Magyarországgal szemben? Kétség bevonható-e a magyar nemzeti közösségek autonómiához, önrendelkezéshez való joga?

- Hogyan tudunk ezen a helyzeten javítani a nemzetközi jog eszközeivel?

- Az emberi jogok, a szabadság, a demokrácia világszerte tapasztalható erősödése, vitathatatlansága, az idegengyűlölet elleni világháború elvezet-e bennünket is a határon túli magyarok helyzetének radikális javulásához? Az autonómiákhoz? Esetleg az igazságtalan határok eltűnéséhez is?

Külpolitikai előzmények és a nemzetiségi kérdés a 19. század végén

A mai helyzethez vezető út mélyen a történelemben gyökerezik. 1815-ben a dinasztikus érdekeken alapuló Szent Szövetség majdnem kereken 100 éves békét hozott Európában. A 19. század második felében azonban egyre komolyabb feszültségek és kisebb összecsapások keletkeztek a nagyhatalmak között is, 1855-ben a krími háborúba Törökország oldalán az orosz terjeszkedés megakadályozására beavatkozott Anglia és Franciaország is, az olasz egységért folyó küzdelmekben a Habsburg Birodalom vereséget szenvedett az olasz-francia szövetségtől (1859, Solferino) és a porosz-olasz szövetségtől 1864-ben (Königgratz). 1871-ben pedig a franciák szenvedtek vereséget és megvalósult a német egység. A különböző kelet-európai országokban élő szlávok népessége jelentősen gyarapodott és terjedt az agresszív Oroszország szította pánszláv eszme. Az egyre gyengülő Habsburg Birodalom alattvalói közül a legnagyobb nemzettel a magyarokkal egyezett ki, közjogi-dinasztikus alapon, létrehozva az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság perszónalunióját, amely alkalmasnak tűnt a többi nemzetiség együtt tartására is. Ezzel Ferenc József cserbenhagyta korábbi erdélyi román és délvidéki szerb szövetségeseit és kiváltotta a cseh nemzeti mozgalom felháborodását. A horvát-magyar kiegyezés átmeneti békeséget hozott.

1914. előtt a soknemzetiségű Monarchiának elméletileg volt esélye, hogy az együtt élő társnemzetek konföderációjává alakuljon át.⁶ Kossuth Lajos is a Dunai Szövetség társnemzeteinek együttes államalakítása mellett emelt szót. A csehek is hiába követelték

⁵ Girasoli, Nicola: *A nemzeti kisebbség fogalma*. Budapest, 1995.

⁶ Jászi Oszkár: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzeti kérdés*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

közjogi önállóságukat a Monarchia keretein belül. Valószínűleg azonban a Kossuth javasolta Dunai Szövetség (Magyarország, Horvátország, Szerbia és Románia konföderációja) lett volna a jó megoldás (1862), de ezt a nagyhatalmak nem támogatták. Még Jászi Oszkár is lehetségesnek tartotta a nemzetiségi kantonok szövetségével a Magyar Királyság területi épségének megóvását még 1918 november elején is.⁷

Miután a Habsburg Birodalom két vesztes háborút vívott francia, német és olasz ellenfeleivel megpróbálták viszonyukat rendezni az oroszokkal. Ez a törekvés végig vonult egészen 1910-ig. Az iparilag, tudományosan, katonailag hatalmas lendületben fejlődő és egyre arrogánsabban viselkedő császári Németország ellen szintén agresszív francia-angol-orosz szövetség bontakozott ki. Ezen belül a revánsvágytól fűtött Franciaország az oroszokkal karöltve támogatta a török és közvetetten a Monarchia elleni Balkán háborúkat, szemet vetve a törökök értékes Közel-Keleti birtokaira (Irak, Palesztina, Szíria) is az angolokkal együtt. A német szövetséghez sodródott Monarchia bomlasztására kiválóan alkalmasnak bizonyult a nemzetiségi kérdés, amely főleg a Monarchia jelentős részét kitevő Magyar Királyságban volt állandó belső konfliktusok forrása. Sem a magyar, sem az osztrák parlament nem tudott Urrá lenni az állandó parlamenti obstrukción és zűrzavaron.⁸

A trónörökös Ferenc Ferdinánd törekvései közé tartozott a Monarchia haderejének korszerűsítése. Fontos politikai terve volt a dualista kormányzati rendszer átalakítása trializmussá, azaz Ausztria és a Magyar Királyság kétoldalú kiegyezésének háromoldalúvá bővítése, a Birodalom szláv népeiből képzett tömb részvételével. Ferenc Ferdinándnak hivatalosan soha nem volt szerepe az Osztrák–Magyar Monarchia politikai vezetésében, mégis aktív részese volt a császári politikának. Ezért rezideált a bécsi Belvedere kastélyban, tanácsadói testületével, az 1908-ban alakított „kis katonai hivatallal” együtt, amely hamarosan komoly politikai központtá nőtt, Alexander Brosch von Aarenau ezredes vezetésével. A csoport minden fontos tagja a magyar vezető hatalom ellenfele volt, így Alexandru Vaida-Voievod román politikus, Milan Hodža szlovák politikus és Ottokar Theobald Czernin gróf, cseh arisztokrata. Ferenc Ferdinándot követte Kristóffy József korábbi belügyminiszter a választójog kiszélesítésének a híve.⁹

Ferenc Ferdinánd elleni merényletet a szerb titkosszolgálat egyik ezredese által irányított szerb Fekete Kéz és az Ifjú Bosznia gyilkoltatta meg. Azon a napon 3 merénylet várt Szarajevó különböző pontjain a jövő császárt, aki látogatását kihívóan a szerb

⁷ Jászi Oszkár: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzeti kérdés*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

⁸ Szidiropulosz Archimédész: *Obstrukció és összeomlás. Trianoni Szemle*, 2009/2. 16–37.

⁹ Frederic Morton: *Alkonyi villámlás*. General Press Kiadó, Budapest, 1998. 252–260.

nemzeti gyász napjára, a koszovói (rigómezei) csatavesztés (szerbül: kosovszki boj, 1389. június 28.) évfordulójára tették és miután túlélte az első bombamerényletet még egyszer áthajtott a városon. A szervilis, zűrzavar közállapotok és a belső harcok nagyszerű leírása található F. Morton idézett könyvében.

A Magyar Királyság válsága és Trianon

A magyarországi nemzetiségi kérdés megoldatlansága erőteljesen nyilvánult meg a Román Nemzeti Tanács által az uralkodóhoz benyújtott Memorandum körüli politikai viharban.¹⁰ A Memorandum felsorolta a románok kulturális, közigazgatási, oktatási sérelmeit, kizorításukat a közigazgatásból (ma a kisebbségi magyar közösséget éppen ezek a sérelmek miatt szenvednek). A mozgalom 1891-ben kezdődött, amikor a bukaresti egyetemen megalakult a Románok Kulturális Egységének Ligája. Sérelmeiket külföldön is ismertették és a nemzetközi fórumokon megingatták a magyar liberalizmusról kialakult kedvező képet.

A magyar parlament legnagyobb nemzetiségi problémája a törökök balkáni legyőzése után nagyon megerősödött délszláv mozgalom elleni küzdelem volt. A szlovákok elégedetlensége jóval később 1907-ben vezetett látványos konfliktushoz. A Rózsahegyhez tartozó csernovai kerületben egy templom felavatását megakadályozni akaró spontán, agresszív szlovák tömegmegmozdulás és a hatóság összecsapása közben felelőtlen fegyverhasználatra került sor.¹¹ Az esemény tipikusan a vezetés nélküli tömeg és megzavarodott hatóság rendezetlen viselkedése miatt történt, mert ekkor a szlovák vezetők, Hodza és Hlinka (később a Tiso vezette fasiszta Hlinka Gárda névadója) nem voltak jelen. Ennek ellenére a szlovák elszakadási törekvés csak 1918 novemberében a cseh agitáció hatására jelent meg.

A nemzetiségekkel való viszonyt tovább rontotta a Lex Apponyi néven ismert, magyar nyelvű tanítást erőltető oktatási törvény (1907–14), amelyet később a szlovák történészek, mint okot jelölnek meg, amiért Szlovákia kivált a Magyar Királyságból 1918-ban. Ez azonban történelemcsúsztatás, mert Szlovákia nem létezett korábban, csak 1918 után. Az erőszakos magyarosítás eleve kudarcra volt ítélve, mert a nemzetiségek mögött ott állt a határon túli anyanemzet, Prága, Belgrád és Bukarest. Ennek hatását nem vették figyelembe az akkori politikusok, mint ahogy ma Budapest és a magyar anyaország befolyása ellenében nem lehet a

¹⁰ Wikipedia: *Román memorandum per 1892–95*.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Az_1892._%C3%A9vi_rom%C3%A1n_memorandum (Utolsó letöltés: 2013. február 5.)

¹¹ Hanák Péter–Mucsi Ferenc: *Magyarország története 1890–1918*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 642–643.

magyarokat a határon túl elnemzetietleníteni, különösen ma már nem, mert a határok átjárhatóak, a média, a közlekedés, a kereskedelem nem ismer korlátokat.

Külön figyelmet érdemel Seton-Watson tevékenysége,¹² aki 1904-ben Skóciából érkezett a Monarchiába, mint Kossuth és a magyar liberalizmus csodálója érkezett, de hamarosan szembesült a helyzet Karl Renner, román és szlovák vezetők által előadott magyarellenes változatával. Seton tárgyalt ugyan Apponyival és más magyar vezetőkkel is, de nem változtatott nézetein. Seton elfogultan magyarellenes folyóiratot könyveket jelentetett meg.

Az első világháború idején az angol kormány Propaganda Minisztériumot hozott létre, amelynek élére a magyarfaló Henry Wickham Steed újságíró és Robert William Seton-Watson brit történész került. Tevékenységüket nagyban segítette az akkori prágai egyetem professzora Tomas G. Masaryk (Wilson későbbi amerikai elnök sógora), majd pár évvel később E. Benes is, akiknek megrögzött életoéljük volt a független Csehszlovák Köztársaság megvalósítása a magyarellenes történelemhamisítás és a tények elferdítése útján is.¹³ Az általuk előadottakkal ellentétben soha nem létezett Nagymagyarország területén sem szlovák, sem pedig román és szerb állam, közigazgatás, hadsereg, vagy az állam semmilyen más ismérve sem 1918 előtt.

1917 elején a köztudat elől jobbra elfedett óriási jelentőségű eseményre került sor Párizsban, ahol az ott székelő Grand Orient de France (Franciaország Nagy Keletje) szabadkőműves páholy¹⁴ világkongresszust hívott egybe, ahol nem sajátosan szabadkőművesi kérdésekről vitatkoztak, hanem a háború befejezésének körülményeiről és megtervezett világbékéről. Ez a nemzetközi értekezlet a legaprólékosabban dolgozta ki a békeszerződéseket az egyes államok határait, a győzteseknek jutott konkokat s a Népszövetség tervezetét. A TEMPS nevű párizsi világlap, amely egyben a francia külügyminisztérium sugalmazott lapja is, közölte ennek a szabadkőműves összejövetelnek a határozatait, amelyeknek a Magyarországra vonatkozó része csaknem betűről-betűre került be a trianoni békeszerződésbe..

A trianoni békediktátum

1920. január 16-án a győztes antanthatalmak Főtanácsa előtt Párizsban gróf Apponyi szóbeli előadásán ismertethette Magyarország álláspontját a 15-én átadott békefeltételekről.

¹² Jeszenszky Géza: *Seton-Watson és a magyarellenesség*. MTA Történelemtudományi Intézete, Budapest, 1984.

¹³ Popély Gyula: A csehek és az első világháború. *Trianoni Szemle*, 2009/1. 38–55.

¹⁴ Takaró Mihály: A szabadkőművesek és Trianon. *Trianoni Szemle*, 2009/1. 28–35.

Az elnöklő Clemenceau még a szóbeli előadást sem akarta megengedni, és ragaszkodott ahhoz, hogy ez csak előadás (vajon miért?) és ne megbeszélés legyen, azonban Lloyd George a nemzetiségek földrajzi elhelyezkedésével kapcsolatban kérdést tett fel, amelyre Teleki Pál válaszolt térképek bemutatásának kíséretében. Az antant delegátusok a térképekhez jöttek és eszmecsere alakult ki, amelyben bemutatásra került, hogy a megkötendő békeszerződés. 3.5 millió magyar lakost csatol el hazájától. Szembeötlő, hogy az amerikai delegátus nem vállalt szerepet és nem reagált a wilsoni elvekre való hivatkozásra sem. Már az egy évvel azelőtti 1918-ban Belgrádban tartott tárgyaláson, Franchet d'Esperey tábornok, a déli francia haderő parancsnoka kézlegyintéssel intézte el a magyar kormánydelegáció wilsoni elvekre való hivatkozását.¹⁵ Pedig a Központi Hatalmak hadseregei a wilsoni deklaráció hatására tették le a fegyvert. Igaz-e tehát, hogy a wilsoni békejavaslat csak egy tőzsdei cselvetés lett volna, egy reklámfogás, egy vásári szemfényvesztés volt?

Amerika gazdaságilag a világ ura lett a háború után és ezt a célt elérve etikai elvek ide, etikai elvek oda, magára hagyta a harácsoló, győzelemtől megrészegült nagyhatalmakat és hullarabló kis védenkeiket. Az elkövetett igazságtalanságokból robbant ki később a II. világháború, ahogy Apponyi gróf is megjósolta az antant Főtanács előtt tartott beszédében 1920. januárjában.

Benes nem riadt vissza a tények és a történelem meghamisításától és nem zavartatta magát az elemi emberi jogok áthágásakor sem. Európai Unió szégyene, hogy a kollektív bűnösség elvén alapuló magyar és németellenes Benesi Dekrétumok¹⁶ még mindig érvényben vannak Csehországban és Szlovákiában, mert még az EU Emberjogi Bizottsága szerint sem kell azokat törölni, mert azok „mára már a történelem részévé váltak” Ugyanakkor ezek a törvények szó szerint sértik az emberi jogokat és minden más nemzetközi szerződést is. Mi lehet az oka, hogy sem Németország, sem Ausztria, sem pedig Magyarország nem követelte hivatalosan ezeknek a törvényeknek a visszavonását és a nyilvános bocsánatkérést? Kíváncsiak lennénk arra, hogy az EU-ba való belépést megelőző hosszadalmas „jogharmonizáció”-ból miért maradtak ki a Benesi Dekrétumok? Miért hallgattak Seton-Watson londoni utódai ekkor? Mi erről az EP liberálisainak a véleménye?

A cseh értelmiségiek egy csoportja Pétervárott adta elő a cárnak a pánszláv birodalom tervét, mások, Masaryk és Benes Franciaországban és Angliában találtak támogatókra.

¹⁵ Thormay Cécile: *Bujdosó könyv*. Lazi Kft, Szeged, 2010. (Az író 1936-ban bekövetkezett halála miatt nem vehette át a neki ítélt irodalmi Nobel díjat. Idézett könyve naplószerű, megrázó leírása 1918–19 tragikus napjainak.)

¹⁶ *Konferencia a Benes Dekrétumokról*. Polgárok Háza, Budapest, 2009.

Nem hisszük, hogy a világot a szabadkőművesek mozgatják. Korábban a nagyhatalmak politikai, gazdasági és katonai előnszerzési törekvései irányították az eseményeket, nem pedig a szabadkőművesek liberális eszméi, összeesküvésük. A Közép-európai dominanciára törekvő francia és angol kormányoknak jól jött a Benes-Masaryk-Bratianu sugallta rendezési terv, de a terv csak azért valósulhatott meg, mert kőkemény nagyhatalmi érdek állt mögötte és a győzelemtől megrészegetett francia hegemon törekvés, amely Magyarország területeinek odaadásával fizette ki kis szövetségeseit az önrendelkezés semmibe vételével.

Andrássy Gyula gróf, a Monarchia utolsó külügyminisztere írja visszaemlékezéseiben: „A nemzetiségek nem lázadtak fel a hosszú háború alatt, teljesítették állampolgári kötelességüket. [...] Tudtam, hogy a wilsoni béke igazsága sem érvényesülhet a győztesek és legyőzöttek között egyformán. [...] Károlyi nem örvendett az antantnál népszerűségnek, mert Franciaország otthon a Károlyi féle pacifistákkal és szocialistákkal a legkeményebben bánt el.”¹⁷

1920 óta újból és újból megerősítették velünk a trianoni határok kényszerű elfogadását, de az utódállamoktól nem kérjük számon a nemzetiségi jogok megsértését. Az országhatáron túl élő 2,5–3,5 millió magyar nemzetiségi és faji elnyomást kénytelen elszenvedni. Történelmünket meghamisítják, kultúránkat lerombolják. Így vagy úgy, de törekszenek a határon túli magyar közösségek felszámolására. Felmerülnek a következő kérdések:¹⁸

- Mi vezetett Trianonhoz, és milyen nemzetiségi politikát folytatnak azóta az utódállamok?

- Elismertethető-e a trianoni diktátum igazságtalansága a nemzetközi közvéleménnyel?

-- Van-e ennek következménye, vagy csak ez is a történelem része és nincs utólagos jóvátétel?

A józan ész, az igazságosság, a kölcsönös tisztelet kívánatos politikája teret nyerhet-e Közép-Európában? Az emberi jogok, a szabadság, a demokrácia világszerte tapasztalható vitathatatlansága, az idegengyűlölet elleni világkampány elvezet-e bennünket is a határon túli magyarok helyzetének, státuszának radikális javulásához? Az autonómiákhoz, a szomszéd államok konföderációjához? Esetleg az igazságtalan határok módosításához is? Hogyan kezeli ezt a kérdést az EU, ET, EBESZ és az ENSZ? Van-e előrehaladás az utódállamokkal való kapcsolatban?

¹⁷ Andrássy Gyula gróf: *Diplomácia és világháború*. Göncöl Primusz Kiadó, Budapest, 1990. 165.

¹⁸ *Girasoli és MTA Trianon-konferencia*, 2010.

Összefoglaló: *A szerb titkosrendőrség által támogatott terroristák meggyilkolták a rosszul védelmetezett Habsburg trónörökösöt, ami kirobbantotta az első világháborút. A Magyar Királyságot a győztes antanthatalmak a demokrácia, a népek önrendelkezése és igazságosság nevében, de ennek ellenére, valójában a győztes erőszak alapján feldarabolták a szomszédos országok területi igényei szerint az igazságos legitimitációt jelentő helyi népszavazás nélkül. A „békeszerződés” (valójában diktátum) kisebbségvédő rendszabályait soha nem tartották be. Áttekintjük ennek az eseménynek néhány előzményét, a nemzetiségi kérdés, a külpolitikai helyzet alakulását és bemutatunk néhány eseményt és összefüggést, amelyek ennek a tragikus eseménynek a bekövetkeztéhez vezettek.*